

Papp Sándor, az „eklektikus” észlelő

December vége felé jár, nagyon hosszúak az éjjelek, sokat lehet észlelni ilyenkor, hiszen több mint 12 órán át tart a sötétség, három júniusi éjszakát is kiad egyetlen decemberi. Ebben a hidegben nem könnyen veszi rá magát az ember egy kis távcsöves gyakorlatozásra, pedig megéri a fáradság, megéri a didergés, hiszen kora este még magasan állnak a nyári csillagképek, éjtél tájban delel a téli Tejút, a hajnal pedig a tavaszt idézi: délen a Virgo, a zenitben pedig az Ursa Maior. A tavasz még nagyon-nagyon messze, karácsony másnapját mutathá a Meteor csillagászati évkönyv 2003 (60. oldal). Papp Sándor barátommal észlelünk Kecskemét külvárosában, a jó öreg 24 cm-es Newtonnal, nyakunkban binokulárral, zsebünkben okulárral.

– Tegnap sokkal jobb volt az ég, ez a mai elég párás, nem fogunk határmagnitúdó-rekordokat döntögetni – mondja vendéglátóm.

Pedig de szívesen elcserélném ezt a másodosztályú eget (a Percus-ikerhal-maz még így is szabadszenes) az én flartók Hóla úti fényszennyezésemmel! Még idefelé jövet telefonon megbeszéltük az újdonságokat (az AC Her minimumban, az IP Peg „ippeg” maximumban van, utóbbi hír eléggé felvillanyozott), most pedig itt didergünk a Lőcsei utca 8. számú ház udvarán, és egymás után látogatjuk meg a régi égi ismerősöket – változócsillagokat.

Papp Sándor „rég motoros”, bár saját bevallása szerint későn kapcsolódott be az észlelőmozgalomba. 1949-ben született, kecskeméti iparos családban. Iskoláit is Kecskeméten végezte, 1974–98 között a BM Hács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányságon dolgozott, gazdasági ügyeket intézett. Egészségi okok miatt idő előtt ment nyugdíjba – ehhez nem szükséges további magyarázat, hiszen egy ilyen munkahely igen komoly igénybevételt jelent. A csillagászat, a távcsöves megfigyelések ma is élete részét képezik. Jelenleg szinte kizárólag változócsillagokat észlel, 2002-ben végezte 50 ezredik megfigyelését, ezzel ő a legeredményesebb hazai változós.

Az ég állapota lassan, de biztosan romlik, az érdekesebb változók átmenetileg elfogytak, így hát az eget csapnivalónak nyilvánítjuk és bevonulunk egy kis melegedésre. A karácsonyfa mellett letelepedve megkérdezem:

– Hogy kezdődött?

– Már az általános iskolában érdeklődtem a csillagászat iránt. A családi könyvtárban számos csillagászati könyvre bukkantam – valahogy így kezdődött a dolog, valamikor a 60-as évek elején. Természetesen többször is meglátogattam az Urania Bemutató Csillagvizsgálót, de valahogy nem sikerült kontaktust teremtenem a bemutatókkal. Kulin Gyurka bácsi azonban sokat jelentett számomra, mint mindenkinek

A Csonkonnai utcai észlelőhelyen Ujvárosy Antallal (balra) és a 24 cm-es Newtonnal, 1902-ben

az én generáciomból. Első komolyabb Newton-távcsővem 144/1440-es főtükre is tőle kaptam. A csillagászat végigkísért a gimnáziumi évek alatt is. Az érettségim fizikatanárom csak annyit mondott: „beszélj a csillagászatról”. Hát én beszéltem... Az érettségi alkalmából kaptam tanáromtól egy régi, 76/360-as erődperiszkop-objektívet. Ez bizony több élményt adott számomra, mint a 144/1440-es Newton-távcsővem...

– Hogyan kapcsolódtál be Kecskemét csillagászati közéletébe?

– A TIT Csillagászati Szakosztályt kémiaműröm, Borbély Ferenc vezette, így nagyon korán bekapcsolódtam az ismeretterjesztésbe. A városi SZTK tetején kapott helyet egy 150/1500-as Newton-távcső, amit alkalmanként használhattam. Később hozánk került egy régi, 106/1560-as Calderoni-refraktor. Ezt Kulin Györgytől kaptuk, és mondhatom, egyike volt a legjobb optikáknak, amivel dolgozhattam. Később, Borbély Ferenc javaslatára, 1977 és 1992 között én vezettem a Szakosztályt.

– Az amatőrök elsősorban észlelőként ismernek téged. Miként kezdődött megfígyelői „pályafutásod”?

– Ebben óriási szerepe volt Ujvárosy Antalnak. A 70-es évek közepén találkoztam vele, akkoriban Kecskeméten tanított. Rajta keresztül kapcsolódtam be az Albireo AmatőrCsillagász Klub tevékenységébe. Nagyon sokat észleltünk együtt, a legkülönbözőbb távcsöveket használva. 200/1500-as, 250/2500-as, sőt 250/2800-as Newton-reflektorokkal kinlődtünk, utóbbiakat csak meggyeszdő létrával lehetett használni, olyan hosszúak voltak. Némelyikük főtükre buborékos, feszültségekkel telített „taposókorongokból” készült, képzelheted, milyen képet adtak... Az egyik tükör azonban egy régi állatkerti akvárium üvegéből készült, ebben nem volt sem buborék, sem feszültség. Ezzel elsősorban bolygókat lehetett észlelni, a mély-egezés nagyon nehéz volt a hosszú tubus miatt. Ebből készített aztán Berente Béla barátom egy 244/1195-ös főtükört. Nagyon jól sikerült ez az f/4,9-es tükör! Abban az időben, a 80-as évek elején ritkaságszámba ment az ilyen jó minőségű fényerős tükör mifelénk. A távcső azimutális szerelést kapott, ami szintén kuriózumnak számított, hiszen akkortájt mindenki parallaktikus mechanikában gondolkodott. Csak később tudtuk meg, hogy amit megvalósítottunk, az nem más, mint a Dobson-szerelés...

– Miket észleltél ezzel a távcsővel?

– Szinte mindent, amit csak el lehetett érni. Eleinte természetesen bolygókat, de később „rászóktam” a kettőscsillagokra és a mély-ég objektumokra. Ebben már óriási szerepe volt Szentmártoni Bélának, akinek nagyon sokat köszönhetek. Rengeteget segített leveleivel, tanácsaival. Bár nincs pontos kimutatásom, de legalább 1000 mély-ég objektumot észleltem, és az általam megfigyelt kettőscsillagok száma is jóval ezren felüli lehet.

– Emiatt a „mindenevő” életmód miatt jellemzett téged a Sky and Telescope-ban John Griesé eklektikus észlelőnek

– Kicsit furcsának tartottam ezt a jelzót, de van benne valami.

– A 80-as évekre kialakult az országiszerte ismert kecskeméti észlelőitársaság. Műsélnél ezekről az évekről?

Fgyütt a csapat 1985 januárjában. Balról jobbra: Ujvárosy Antal, Papp Sándor, Mizser Attila, Berente Béla és Dagó Balázs

- Az igazság az, hogy a társaság jó része nem is volt tősgyökeres kecskeméti. Ujvárosy Tóni már az Albireónál is üstökös-rovatvezető volt, tapasztalt amatőr, nagyon sokat távcsöveztünk együtt. Ő volt a kecskeméti Planetárium első vezetője. Berente Béla a Petőfi Nyomdában dolgozott, vele is gyakran észleltünk. Kettősöztünk, mély-egeztünk, bolygóztunk. A fiatalabb generációhoz tartozott Tóth Zoltán, akiből meteorológus lett, később Bagó Balázs csatlakozott hozzánk, majd Fidrich Róbert, akit Kecskeméten folytatta tanulmányait. Később Sápi Csabával, majd legújabbban Schmidt Attilával észleltem együtt. „Vendégészlelőket” is fogadtunk, járt nálam Mátis András, Papp János, Gombus Gábor, Csiba Márton és természetesen Vaskúti György is, akivel viszonylag ritkán találkozunk, de ő lett egyik legközelebbi amatőr-csillagász barátom. Örülök, hogy fiam, az ifjabbik Papp Sándor is érdeklődik a csillagászat iránt, alkalmanként ő is változódik.

Az 80-as évek elején még nagyon sokszor kluccsantunk barátainkkal a Kecskeméthez közeli, sötét egü észlelőhelyekre. Az öreg Trabanttal könnyű volt 15-20 km-re kitelepülni. Fülöpszállás, Katonatelep, Lászlófalva mellől észleltünk, de volt egy nyári észlelőhétvégenk is a Fülöpszállás melletti Kondor-tó szigetén... Szerencsére jól nősültem, feleségem tolerálta ezeket az éjszakai „kimaradásokat”, és mindmáig teljes szívvel támogatja észlelőmunkámat.

- Pályafutásod során többször is voltál rovatvezető.

- 1981-83 között én vezettem a külső bolygók rovatát a Meteorban. Akkoriban még hárman vittük a bolygós témát. Orha Zoltáné volt a Merkúr, a Vénusz és a Mars, Mátis Andrásnak jutott a Jupiter és a Szaturnusz, én pedig az Uránusszal, a Neptunusszal és a holdjelenségekkel foglalkoztam. 1984-től indult a mély-ég rovat, melyet 1986 közepéig vezettem. Berente Béla, majd Babcsán Gábor követett a rovat élén, majd 1989 őszétől 1998 végéig ismét én voltam a rovatvezető. A rovat indításakor az volt egyik célkitűzésem, hogy az addig megszokott, szinte kizárólag leírásokra szorított észlelésközlés helyett minél több rajzos-szöveges észlelésnek adjak helyet. Az idő engem igazolt, annál is inkább, mert ez lett a Meteor egyik legnépszerűbb észlelési rovatja. Így van ez most, Berkó Ernő rovatvezetősége alatt is. Ernő nagyon sokat tesz a téma népszerűsítéséért, öröm nézni, hogy az észlelések egyre színvonalasabbak.

- Hogyan lesz egy mély-ég észlelőből „megrögzött” változós?

- Nagyon is könnyen! A két észlelési terület között sok a hasonlóság. Szerencsére van néhány érdekes mély-ég objektum, melyekben változócsillagok „működnek”. A legismertebb példa talán maga az Orion-köd, melyben hemzsegnek az eruptív változók, de nem szeretem őket észlelni, nem könnyű a ködösségbe gyazott változókat megkísérülni. Gyakran észlelem a Hubble-féle változó ködben az R Mon-t, korábban a V651 Mon-t, az NGC 2346 planetáris köd központi csillagát, és természetesen az extragalaktikus szupernóvákat. Amatőrmozgalmunk hőskorában évtizedekig szinte senki sem észlelt itthon szupernóvákat, ez szerencsére igencsak megváltozott, hála a gyorsabb kommunikációnak. Maradjunk annyiban, hogy nálam nagyon jól megférnek egymás mellett a különféle észlelési területek - elvégre eklektikus észlelő vagyunk...

- Nagyon sokat észlelsz. Hány változót tudsz fejből?

- Nem tudom pontosan, úgy 200-250-et. A legkönnyebb persze az eruptív és a kataklizmikus változókat megjegyezni, hiszen ezeket gyakran, némelyiket minden este kell észlelni.

- Tudom, hogy vannak kedvenc változód: az RR Tau vagy az RV Tau fénygörbéjé-
gencsak hézagos lenne a Te adataid nélkül. További kedvencek?

- Elsősorban katalizmikus változócsillagok. AH Her, AM Her, EM Cyg, RX And,
KT Per, TZ Per. Nagyon szeretem az IP Peg-et észlelni, többször sikerült már végig-
követnem a kitérései idején észlelhető fedési minimumait. Sok binokulár-változót is
észlelek, és újabban - Schmidt Attila hatására - egyre több Mira típusú csillagot fi-
gyelek meg. A fiatal észlelőkkel való kapcsolatot egyébként nagyon fontosnak tar-
tom. Át kell nekik adni az égbolt szeretetét! Az észlelőmunka nem csupán kikapcso-
lódást jelent. Én elsősorban azért észlelek, mert érdekes dolog nyomon követni a
csillagok fényességváltozását. Néha egészen drámai események játszódnak le
„odafenn”. Magamat csupán „bedolgozonak” tekintem, de jó tudni, hogy vannak
olyan kutatók, akik számára hasznosak lehetnek adataim.

- Milyen műszerekkel dolgozol?

- Csak vizuálisan észlelek, anyagilag sem tudnám megengedni magamnak,
hogy pl. CCD-t használjak. A 24 cm-es
Newton nem sokat változott az elmúlt
évtizedekben, bár Berente Béla 1991-ben
újra parabolizálta egy balul sikerült alu-
miniumozás miatt. Ugyanazt az
azimutális mechanikát használom, mint
20 évvel ezelőtt. Az okulárkihuzat kissé
ódivatú, csak 24,5 mm-es okulárokat
használok. Az évek során túladtam a Ze-
iss okulársorozaton, csak a 12,5-ös orthút
tartottam meg. Kedvenc okulárom egy 10
mm-es ATC Erfle (cseh gyártmány), ke-
reséshez egy 17 mm-es katonai Erflet
használok, a legnagyobb nagyítást pedig
egy 5 mm-es Vixen ortóval tudom elérni.
Van még egy 150/590-es RFI-m is,
melynek főtükkrét szintén Berente Béla csi-
szolta. Több mint tíz éve használom a
20x60-as Tinto-binokuláromat - ezzel a
műszerparkkal elégedett vagyok. Korábban a családnál régi házában, a Csokonai utca 1-
ből észleltem. Bár közel esett a vasútállomáshoz, de a fényszennyezés nem volt any-
nyira zavaró, mint gondolnánk, talán azért, mert egy jól védett belső udvarról ész-
leltem, ahová nem jutott közvetlen zavaró fény. Mostani házuk Kecksemét déli,
kertvárosi jellegű részére esik, és ez az udvar is eléggé védett, nincs közvetlen zavaró
fényforrás.

A 24 cm-es Newtonnal „birkózva”, 2003.
december 26-án

Alaposan elbeszélgettük az időt. Közben odakint ugyancsak lehűlt a levegő, már
mínusz 5 fokot mutat a hőmérő, a távcsövek deresek. Félél is elmúlt már, úgy néz ki,
hamarosan beborítja a várost a köd. Ideje aludni téni. Az IP Peg-et persze nem néz-
tük meg - pedig amiatt (is) jöttem. Sebaj, majd legközelebb!

MISZER ATTILA